других статьях СБ). В семантических структурах этих лексем заключены те основополагающие понятия, которые каузативно связаны с семами других положительно воспринимаемых квалитативно-аксиологических наименований особенностей белорусского народа: *памяркоўныя* – восходит к *меркаваць»,* то есть 1. Гаварыць, разважаць, абмяркоўваць. 2. Рабіць якія-н. вывады, дапушчэнні. 3. Мець намер, план. Лексема *разважлівы* – от *разважаць*, то есть 1. Мысліць, рабіць вывады. 2. Паслядоўна выкладаць свае думкі наконт чаго-н, весці гутарку [2].

Как показывает словарь, эти белорусизмы по смыслу очень близки, в большинстве контекстов взаимозаменяемы, что является одним из главных дифференциальных признаков слов-синонимов. И всё же при характеристике белорусов употребляются оба определения. Думаем, что это правомерное функционирование базируется на гиперсемантизации в семантической структуре первого слова сем *'рабіць якія-н. вывады'*, а во второй лексеме для избежания тавтологии различительной оказывается гиперсемантизированная сема *'паслядоўна'*. Все другие оттенки значений тоже реализуются и «работают», но они не различают лексемы, а, скорее, сближают их, объединяя для более выразительного и всеобъемлющего наименования высокооцениваемых качеств белорусского народа.

Таким образом, проникновение белорусских слов в тексты, написанные на русском языке, их употребление в разных коммуникативных регистрах – это закономерное и естественное явление, мотивированное спецификой белорусско-русского билингвизма, в котором главные позиции всё чаще занимает **автономное двуязычие**, то есть осознаваемое, грамотное, строгое, которое обеспечивает точность смысла высказывания. Употребление белорусизмов в русскоязычных статьях не только играет важную роль в структурировании языковой картины мира, но и усиливает ощущение связи с «родным кутам», земляками, Родиной.

Наш университет носит имя талантливого белорусского писателя Ивана Шамякина. В его произведениях “наша родная беларуская мова, прыгожая, багатая, блізкая да душы”. Хотим лучше её знать? Давайте почаще читать книги Шамякина. На белорусском языке.

Список использованных источников

1. Золотова, Г.А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н.К. Онипенко, М.Ю. Сидорова. – М., 1998. – 528 с.

2. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / І.М. Бунчук, М.Н. Крыўко і інш. – 2-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : БелЭн, 1999. – 783 с.

СКЛАДАНАСКАРОЧАНЫЯ НЕАЛАГІЗМЫ Ў МОВЕ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПУБЛІЦЫСТЫКІ

А.В. Солахаў
кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
спецыяліст УА МДПУ імя І. П. Шамякіна
(Мазыр, Рэспубліка Беларусь)
Я.Я. Шпакевіч
студэнт УА МДПУ імя І. П. Шамякіна
(Мазыр, Рэспубліка Беларусь)

Аналіз мовы сучасных беларускіх публіцыстычных тэкстаў паказвае, што адной з самых прадуктыўных сярод неалагізмаў з’яўляецца група складанаскарочаных слоў, г. зн. слоў, утвораных апакопай (не – назоўнік. Скарочаная структурная частка складанаскаро-

МГПУ им. И.П. Шамякина

чанага слова, што суадносіцца з першым кампанентам зыходнага словазлучэння, даследчыкамі называецца абрамарфемай – абрэвіятурнай марфемай [1].

Мэта артыкула – выявіць складанаскарочаныя неалагізмы ў мове беларускіх газет апошняга часу і апісаць іх словаўтваральныя тыпы.

Матэрыялам для даследавання паслужыла мова газет «Звязда», «Літаратура і мастацтва», «Настаўніцкая газета», «Чырвоная змена» за 2023 – пачатак 2024 г.

Выяўленыя складанаскарочаныя словы-наватворы маюць у сваім складзе наступныя абрамарфемы:

1) *агра-* (< *аграрны*): *агравалакно* ‘валакно, прызначанае для аграрных мэт; спанбонд’: *Урадлівасць павялічваецца, а рост пустазелля, наадварот, прыгнятаецца. Падобнага эфекту можна дасягнуць і з дапамогай нятканага матэрыялу – спанбонду, або **агравалакна*** (Звязда. 2023. 13 крас. С. 16); *аградрон* ‘беспілотны лятальны апарат, прызначаны для выканання розных сельскагаспадарчых работ’: *Беларускія **аградроны** ўжо працуюць у сельскай гаспадарцы* (Звязда. 2023. 25 лют. С. 5);

2) *адмін-* (< *адміністрацыйны*): *адмінпрацэдура* ‘дзеянне, якое ажыццяўляецца дзяржаўным органам або іншай арганізацыяй па заяве грамадзяніна’: *З’явілася 20 **адмінпрацэдур** у галіне экалагічнай экспертызы…* (Звязда. 2023. 22 ліп. С. 5);

3) *анка-* (< *анкалагічны*): *анкацэнтр* ‘медыцынскі цэнтр, у якім вывучаюць праблемы анкалогіі і лечаць анкалагічнахворых’: *Усё планавае лячэнне анкалагічных пацыентаў ажыццяўляецца ў **анкацэнтрах**…* (Звязда. 2024. 14 лют. С. 13);

4) *бія-* (< *біялагічны*): *біягумус* ‘прадукт, які атрымліваецца ў выніку працэсу раскладання раслінных астаткаў, харчовых адыходаў і іншых арганічных рэчываў з выкарыстаннем дажджавых чарвякоў’: *…варта адразу набываць больш урадлівы грунт, у склад якога ўваходзіць **біягумус*** (Звязда. 2022. 19 студз. С. 16); *біяфунгіцыд* ‘натуральны сродак, створаны на аснове спецыяльных жывых арганізмаў, вірусаў або грыбкоў для барацьбы з грыбком і хваробамі раслін’: *Для абеззаражвання насення можна выкарыстоўваць **біяфунгіцыды** “Фітаспарын”, “Спорабактэрын”...* (Звязда. 2022. 19 студз. С. 16);

5) *вела-* (< *веласіпед*): *велапаркоўка* ‘збудаванне ў выглядзе адной або некалькіх стоек для захоўвання веласіпедаў’: *Унутраны двор закрыты – тут размесцяцца дзіцячыя пляцоўкі і **велапаркоўка*** (Звязда. 2023. 24 лют. С. 4);

6) *вент-* (< *вентыляцыйны*): *вентблок* ‘блок, прызначаны для выцяжной і прытокавай вентыляцыі ў жылых дамах і грамадскіх будынках’: *На камбінаце выпрабляецца практычна ўся прадукцыя, неабходная для будаўніцтва жылога дома: жалезабетонныя перагародкі, пліты перакрыцця, сценкі лоджый, **вентблокаў**, шахты ліфтаў…* (Звязда. 2022. 24 мая. С. 7);

7) *гастра-* (< *гастранамічны*): *гастратурызм* ‘від турызму, асноўнай мэтай якога з’яўляецца знаёмства з ежай і напіткамі таго або іншага рэгіёна, краіны’: *Апошнім часам асабліва актыўна развіваецца такі кірунак, як **гастратурызм*** (Звязда. 2024. 22 сак. С. 4); *гастрафэст* ‘серыя гастранамічных фестываляў, у час якіх установы харчавання прапаноўваюць сваю лепшую ежу і якасныя напіткі па фіксаванай цане’: *Традыцыйнымі сталі **гастрафэсты**, якія арганізуюць установы грамадскага харчавання* (Звязда. 2024. 9 сак. С. 4);

8) *дзярж-* (< *дзяржаўны*): *дзярждоўг* ‘вынік фінансавых запазычванняў дзяржавы з мэтай пакрыцця дэфіцыту бюджэту і выплаты доўгу па дзяржаўных гарантыях прыватным і дзяржаўным кампаніям’: *Выплаты працэнтаў па **дзяржоўгу** ФРГ выраслі з 2021 года ў 10 разоў, павялічыўшыся з 4 млрд да 40 млрд еўра* (Звязда. 2023. 1 сак. С. 2); *дзяржмаёмасць* ‘маёмасць, акрамя грашовых сродкаў, замацаваная за дзяржаўнымі юрыдычнымі асобамі, дзяржаўнымі органамі і арганізацыямі на праве гаспадарчага вядзення або аператыўнага кіравання, іншая маёмасць, якая прызнаецца дзяржаўнай

МГПУ им. И.П. Шамякина

на падставе міжнародных дагавораў’: *У камітэце **дзяржмаёмасці** згадалі яшчэ адзін цікавы аб’ект, які знаходзіцца ў вёсцы Поразава Свіслацкага раёна* (Звязда. 2023. 24 лют. С. 40); *дзяржструктура* ‘арганізацыя, установа, ведаства, якія кантралююцца дзяржавай’: *Пасля заканчэння ВНУ воін-інтэрнацыяналіст і ліквідатар наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС больш за 20 гадоў працаваў па набытай прафесіі ў розных **дзяржструктурах*** (Звязда. 2023. 15 лют. С. 4);

9) *інфа-* (< інфармацыйны): *інфавайна* ‘проціборства бакоў шляхам распаўсюджвання спецыяльна падрыхтаванай негатыўнай інфармацыі ў адносінах адзін да другога’: *А яшчэ той рост стымулюецца прыхаванымі трыгерамі, якія спрацоўваюць, нібы міны з расцяжкамі, калі трапляеш у іх сілавое поле. Адно слова, **інфавайна**...* (Настаўніцкая газета. 2024. 13 лют. С. 16);

10) *літ-* (< *літаратурны*): *літпалетак* (*жартоўнае*) ‘літаратурны палетак’: *Кветка з **літпалетка*** (Літаратура і мастацтва. 2023. 28 ліп. С. 16);

11) *мед-* (< *медыцынскі*): *медабслугоўванне* ‘аказанне спецыялістамі медыцынскай установы медыцынскіх паслуг пацыенту ў парадку, вызначаным заканадаўствам’: *Ад **медабслугоўвання** да рыбалкі* (Звязда. 2023. 1 сак. С. 9); *медпаслуга* ‘медыцынскае ўмяшанне з мэтай прафілактыкі, дыягностыкі або лячэння захворвання ў чалавека’: *Экспарт беларускіх **медпаслуг** для грамадзян Польшы за вясну-лета вырас больш як на 25 працэнтаў.* Звязда. 2023. 21 верас. С. 1; *медпрафілактыка* ‘комплекс медыцынскіх мерапрыемстваў, накіраваных на забеспячэнне высокага стану здароўя чалавека і папярэджанне ўзнікнення захворванняў і траўм’: *...Метад лячэння і **медпрафілактыкі** цяжкіх формаў бронхалёгачнай дысплазіі выкарыстоўваўся ў васьмі дзяцей...* (Звязда. 2024. 9 сак. С. 3); *медцэнтр* ‘установа, у якой выконваюць усе неабходныя медыцынскія паслугі, у т. л. дыягностыку, лячэнне, прафілактыку і абслугоўванне’: *Такую познюю выдачу даведкі **медцэнтр** матываваў тым, што ў дзіцяці жалезадэфіцытная анемія цяжкай ступені* (Звязда. 2023. 25 лют. С. 9); *меддаведка* ‘пісьмовае пацвярджэнне ўрача або іншага кваліфікаванага медыцынскага работніка аб выніках медыцынскага абследавання пацыента’: *Мама Ільі паказала мне арыгінал **меддаведкі**, з якой яна прыходзіла да дырэктара гімназіі* (Звязда. 2023. 25 лют. С. 9);

12) *нац-* (< *нацыянальны*): *нацаб’яднанне* ‘нацыянальнае аб’яднанне’: *Крыш’яніс Карыньш адзначыў, што “Аб’яднаны спіс” і **Нацаб’яднанне** робяць ўсё для таго, каб затармазіць спробы наладзіць больш дынамічную работу ва ўрадзе* (Звязда. 2023. 15 жн. С. 1); *нацвалюта* ‘законны плацёжны сродак, выпушчаны цэнтральным банкам краіны або грашова-кадытным упраўленнем’: *Большасць краін БРІКС падтрымалі ўзаемныя разлікі ў нацвалютах* (Звязда. 2024. 1 сак. С. 2);

13) *пед-* (< *педагагічны*): *педкаледж* ‘сярэдняя спецыяльная навучальная педагагічная ўстанова’: *Мэтавая падрыхтоўка ў **педкаледжах** запатрабавана не толькі аддзеламі адукацыі, але і абітурыентамі* (Настаўніцкая газета. 2024. 19 студз. С. 19);

14) *прам-* (< *прамысловы*): *прамвытворчасць* ‘вытворчасць прамысловай прадукцыі з выкарыстаннем машын, інструментаў і прыцягненнем працоўнай сілы’: *Беларусь стала лідарам па росце **прамвытворчасці** ў ЕАЭС* (Звязда. 2023. 15 жн. С. 1); *прамтурызм* ‘напрамак у турызме з арганізацыяй наведвання групамі турыстаў дзейнага або раней дзейнага прамысловага прадпрыемства’: *Лідарамі ў сферы **прамтурызму** па выніках 2023 года сталі холдынгі БелАЗ, МТЗ і МАЗ* (Звязда. 2024. 15 лют. С. 1);

15) *праф-* (< *прафесійны*): *прафстандарт* ‘характарыстыка кваліфікацыі, неабходнай для ажыццяўлення пэўнага віду прафесійнай дзейнасці, у т. л. выканання пэўнай працоўнай функцыі’: *Пасля зацвярджэння **прафстандартаў** прафесія можа быць унесена ў штатны расклад арганізацыі, а потым па гэтай прафесіі можна прымаць на працу* (Звязда. 2022. 27 мая. С. 4);

МГПУ им. И.П. Шамякина

16) *сац-* (< *сацыяльны*): *сацпаслугі* ‘дапамога грамадзяніну з мэтай паляпшэння ўмоў яго жыццядзейнасці або пашырэння яго магчымасцей’: *Адзіны інтэрнэт-партал* ***сацпаслуг*** *запрацаваў у Мінску* (Звязда. 2024. 12 сак. С. 1);

17) *сельгас-* (< *сельскагаспадарчы*): *сельгаскампанія* ‘сукупнасць мерапрыемстваў па максімальным забеспячэнні ўсім неабходным сельскагаспадарчых работ і выкананні іх у сціслыя тэрміны’: *Падчас* ***сельгаскампаніі*** *тут наймаюць дадаткова яшчэ 5–6 чалавек па дагаворах падраду* (Звязда. 2023. 25 лют. С. 6); *сельгасрынак* ‘сельскагаспадарчы рынак’: *А таму давайце пройдземся па найбуйнейшых сталічных* ***сельгасрынках*** (Звязда. 2023. 25 лют. С. 1);

18) *тур-* (< *турыстычны): турабсталяванне* ‘абсталяванне, прызначанае для турыстычных паездак’: *Адзін з важных кірункаў – прадстаўнікі вытворцаў* ***турабсталявання*** (Звязда. 2023. 13 крас. С. 3);

19) *тэле-* (< *тэлебачанне, тэлевізійны*): *тэлефельетаніст* ‘фельетаніст, які стварае фельетоны для тэлебачання’: *Ад такога прамога і рэзкага Азаронка да іранічнага* ***тэлефельетаніста*** *Андрэя Мукавозчыка* (Звязда. 2023. 25 лют. С. 11);

20) *фарм-* (< *фармацэўтычны*): *фармлідар* ‘лідар па выпуску фармацэўтычнай прадукцыі’: *...Пастаянна павялічваецца інтэнсіўнасць кантактаў з калегамі з Індыі, прычым сусветнымі* ***фармлідарамі*** (Звязда. 2024. 9 сак. С. 3); *фармсубстанцыя* ‘лекавы сродак, прызначаны для вытворчасці, вырабу лекавых прэпаратаў і вызначэння іх эфектыўнасці’: *У ходзе дзяржаўнай навукова-тэхнічнай праграмы “Распрацоўка фармацэўтычных субстанцый, лекавых сродкаў і нарматыўна-прававога забеспячэння фармацэўтычнай галіны” распрацоўваюцца новыя як* ***фармсубстанцыі****, так і лекавыя сродкі, а таксама нарматыўная база па забеспячэнні вытворчасці гэтых прэпаратаў і рэчываў* (Звязда. 2024. 09 сак. С. 3);

21) *хім-* (< *хімічны*): *хімапрацоўка* ‘прымяненне хімічных рэчываў для знішчэння шкодных насякомых і грызуноў’, *хімпраполка* ‘знішчэнне пустазелля гербіцыдамі ў пасевах і пасадках культурных раслін’: *Апрацоўваем палеткі, уносім угнаенні, займаемся* ***хімпраполкай****,* ***хімапрацоўкай*** *сельгаскультур* (Звязда. 2023. 25 лют. С. 6);

22) *эка-* (< *экалагічны*): *экадобраахвотнік* ‘добраахвотнік, які займаецца экалагічнымі праблемамі’: *Узброіўшыся наборам удзельнікі чэмпіянату (у яго ўваходзяць бэйдж, пакеты для збору розных відаў смецця – шкла, металу, пластыку, паперы, пальчаткі), каманды* ***экадобраахвотнікаў*** *зоймуцца зборам смецця на хуткасць* (Чырвоная змена. 2023. 26 ліст. С. 7); *эказемляробства* ‘земляробства, заснаванае на выкарыстанні арганічных угнаенняў, а таксама севазвароту і спадарожных пасадак’: *А вось на выкарыстанне хімікатаў у* ***эказемляробстве*** *накладзена жорсткае табу* (Звязда. 2023. 13 крас. С. 16); *экамерапрыемства* ‘мерапрыемства, на якім абмяркоўваюцца або вырашаюцца экалагічныя праблемы’: *Першае* ***экамерапрыемства*** *чэмпіянату аб’яднала каманды мінскіх устаноў вышэйшай адукацыі – 25 каманд, 75 чалавек* (Чырвоная змена. 2023. 26 ліст. С. 7); *экапарк* ‘прыродны аб’ект з распрацаванымі экалагічнымі маршрутамі’: *Па даразе ў Станькава, дзе і* ***экапарк****, і графская сядзіба, заехаць у Літавец – лясную спаленую фашыстамі вёску…* (Звязда. 2023. 24 лют. С. 13);

23) *электра-* (< электрычны): *электрадом* ‘дом з электрычным ацяпленнем’: *Новым месцам жыхарства маладых спецыялістаў цяпер будзе сучасны* ***электрадом*** (Настаўніцкая газета. 2023. 10 лют. С. 6); *электралодачка* ‘лодачка з электрычным рухавіком’: *У парку Горкага плануюць устанавіць басейн з* ***электралодачкамі*** *і 5D-атракцыён* (Звязда. 2023. 4 мая. С. 7); *электрасамакат* ‘самакат, які працуе на электрычнай энергіі’: *Усім ахвотным 22 верасня дадуць зніжку на арэнду шэрынгавых веласіпедаў і* ***электрасамакатаў*** *па промакодзе “Без аўто”* (Звязда. 2022. 17 верас. с. 3); *электрасмецце* ‘адпрацаваныя элементы сілкавання (акумулятары і батарэйкі)’:

МГПУ им. И.П. Шамякина

*“**Электрасмецце**” ад мабільніка, ноўтбука, аўтамабіля* (загаловак артыкула) (Звязда. 2024. 12 студз. С. 1);

24) *эпід-* (< эпідэміялагічны, эпідэмічны): *эпідсезон* ‘перыяд захворванняў на якую-небудзь інфекцыю (рэспіраторныя вірусы, клешчавыя інфекцыі і інш.)’: *А іх істотны ўздым у сёлетнім **эпідсезоне** чакаецца зімой – са студзеня да сакавіка з пікам у лютым* (Звязда. 2023. 21 верас. С. 1);

25) *этна-* (< этнаграфічны): *этна-вечарына ‘вечарына, прысвечаная нацыянальнай культуры*’: *Удзельнікі **этна-вечарыны** “Вішнёвага фестывалю” ў Глыбокім прадэманстравалі сваю нацыянальную культуру і пазнаёміліся з беларускімі традыцыямі* (Літаратура і мастацтва. 2023. 28 ліп. С. 3).

Як паказвае аналіз разгледжаных складанаскарочаных неалагізмаў, яны валодаюць разгалінаванай сістэмай словаўтваральных тыпаў. Іх словаўтваральная структура вельмі празрыстая і лёгка ўзнаўляецца, але семантыка патрабуе разгорнутага тлумачэння.

Артыкул падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь па дагаворы № 1410/2021.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Климович, С. М. Структурно-семантичні типи аброутворень в українській мові : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / С.М. Климович ; Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2008. – 224 л.

О ПРОСТРАНСТВЕННОЙ СЕМАНТИКЕ ПРЕДЛОГОВ *ИЗ-ЗА* И *ИЗ-ПОД*

О.В. Толкачёва
преподаватель кафедры иностранных языков и МПИЯ
УО «Мозырский государственный педагогический университет им. И.П. Шамякина»
(г. Мозырь, Республика Беларусь)

При помощи предлогов описывается положение физических объектов в пространстве (т. е. локализуемых объектов) относительно других (локализующих) объектов. Предлоги задают координаты расположения локализуемого объекта относительно локализующего по отношению к движению, топологическому (базируется на противопоставлении внутреннего и внешнего пространств) и дименсиональному (отражает ориентацию в пространстве тела человека по осям «сверху – снизу», «спереди – сзади», «слева – справа») измерениям. Признаки, отражающие названные измерения, характеризуют регион локализующего объекта, с которым соотносится локализуемый, и дистантные отношения (включение, исключение, контакт, близкое расположение) между обоими объектами [1]. Данные признаки входят в семантику всех подгрупп пространственных предлогов, имея в ней разный статус. В соответствии с доминирующим типом признаков их семантике и пространственные предлоги подразделяются на топологические, дименсиональные и дирекциональные [2, с. 56].

Семантика дирекциональных предлогов характеризуется рядом специфических признаков. Так, сема ДИРЕКЦИОНАЛ, в соответствии с тем, какую категоризацию приписывает предлог локализующему объекту, уточняется как ДИРЕКЦИОНАЛ$_{\text{ИСТОЧНИК}}$, ДИРЕКЦИОНАЛ$_{\text{ПУТЬ}}$, ДИРЕКЦИОНАЛ$_{\text{ЦЕЛЬ}}$ [2, с. 54]. Кроме этого, топологические признаки в семантике дирекциональных предлогов локализуются по шкале времени как существовавшие в прошлом (у предлогов с семой ДИРЕКЦИОНАЛ$_{\text{ИСТОЧНИК}}$), актуаль-

МГПУ им. И.П. Шамякина